

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ БРЕХЛИВОСТІ З ОСОБИСТІСНИМИ РИСАМИ У ЖІНОК – ЗЛОЧИННИЦЬ ТА ЖІНОК З УМОВНО- НОРМАТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

УДК: 159.9:177.3:343.914

Топоркова Інна Володимирівна

Старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, м. Харків (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8807-0294>

Анотація. *Стаття окреслює проблему брехливості особистості як соціально-психологічного компонента життєдіяльності людини в суспільстві з точки зору психології та криміналістики. Розглянуто жіночу злочинність як складову частину всієї злочинності, що підкоряється її загальним закономірностям. Визначено основні мотиви вчинення жінками злочинів, зокрема пов'язаних з обманом. У статті представлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язків структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами у жінок – злочинниць та жінок з умовно-нормативною поведінкою.*

Ключові слова: *брехливість, особистісні риси, жінки-злочинці, жінки з умовно-нормативною поведінкою.*

Постановка проблеми дослідження.

На сучасному етапі українське суспільство переживає складний та відповідальний етап, який пов'язаний з перебудовою всіх сторін суспільного життя. В кризових умовах підвищується роль людського чинника в економічному та соціальному житті країни, посилюючи увагу не тільки дослідників, але і суспільства у цілому до важливих рис особистості, зокрема – схильності людини до брехні чи обману [12].

Суспільна практика показує, що брехня, обман і неправда є неминучими соціально-психологічними компонентами життєдіяльності людини в суспільстві [8]. Брехня – суперечливий, багатоплановий, вкрай заплутаний психологічний феномен, що вимагає глибокого, детального вивчення. Феномен брехні перебуває практично завжди у контексті соціального середовища [8]. Його досліджують вчені різних напрямів – філософії, психології, кримінології тощо. З точки зору психологів,

© Топоркова І. В.

поняття обману пов'язано з комунікативною сферою, як спосіб людського спілкування; феномен брехливості досліджується з погляду моральності, як результат соціальних відносин; як прояв особистісних якостей людини. Брехливість розглядається як схильність до брехні і обману, що є характеристикою людини, її характеру; як форма вербальної і / або невербальної поведінки, яка полягає в навмисному спотворенні уявлень дійсності заради досягнення бажаної мети або прагнення уникнути небажаних наслідків. У тих випадках, коли брехня стає звичною формою поведінки, вона закріплюється і перетворюється в якість особистості. Таким чином, брехливість – це особливість особистості, яка виражається в схильності до нещирості, до усвідомленого, навмисного твердження чогось, що не відповідає дійсності, з наміром обдурити.

Криміналістів же обман цікавить як спосіб вчинення злочину. У кримінальному законодавстві будь якої країни можна налічити декілька десятків складів злочинів, які вчинюються шляхом обману: це контрабанда і шахрайство, фальшивомонетництво, обман покупців і замовників, підробка документів, надання неправдивих свідчень, хабарництво, службовий підлог та ін. Спосіб, витонченість, характер, зміст обману залежить від конкретного складу злочину. Поняття обману використовується законодавцем при конструювання складів злочинів, насамперед тих, що вчинюються у сфері економіки. На думку спеціаліс-

тів, збиток економічним відносинам від вчинення злочинів з використанням обману багаторазово перевищує той, який спричиняється насильницькими злочинами. Потерпілими стають не тільки особи, але і організації, підприємства, держава в цілому. У Кримінальному Кодексі України (далі КК України) злочини, які вчинюються за допомогою обману, переважно містяться у Розділі VI – «Злочини проти власності», та Розділі VII – «Злочини у сфері господарської діяльності» [6].

Відповідно до офіційних статистичних даних, а саме Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, який оприлюднений на офіційному сайті Генеральної прокуратури України, у 2017 році жінками було вчинено 13860 кримінальних правопорушень [5]. Жіноча злочинність являє собою сукупність злочинів, які вчиняються жінками, хоча у КК України передбачений тільки один склад злочину (ст. 117), спеціальним суб'єктом якого є тільки жінка (вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини) [7]. Жіноча злочинність – складова частина всієї злочинності і підкоряється її загальним закономірностям та змінам. Серед вчинених жінками злочинів: економічні злочини (розкрадання, хабарництво тощо), крадіжки, грабежі і розбої, умисні вбивства та тяжкі тілесні ушкодження, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних речовин та ін. Слід зазначити, що спеціальні види грубого порушення законодавства про працю (ст. 172, 173 КК України) є також

способами скоєння злочину шляхом обману, зловживання довірою, примусом до виконання роботи, не обумовленою угодою. В більшості випадків основними мотивами вчинення жінками злочинів є традиційні корисливість, бажання наживи, помста, нестача коштів на алкоголь чи наркотики, а також страх перед розправою з боку інших осіб. Важливою складовою причини також є особистісні психологічні риси жінки, її психічний та психологічний стан.

Таким чином, в науковій психологічній літературі є достатня кількість робіт, що з різних сторін висвітлюють психологічно-особистісні складові брехливості, обман як спосіб вчинення злочину, закономірності жіночої злочинності. Однак, аналіз показує відсутність єдиного підходу до розуміння і вивчення взаємозв'язків структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами у жінок – злочинниць та жінок з умовно-нормативною поведінкою. Недостатня розробленість даної проблеми, її практичне значення послужило підставою для вибору теми дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Різносторонні аспекти означеної проблеми досліджували як вітчизняні так і зарубіжні вчені. Зокрема, Н. Майорчак в своїх працях розкриває історичний аспект вивчення проблеми щирості людської поведінки в спілкуванні, розгорнуто характеризує причини виникнення брехні та психологічні аспекти категорії брехні

[8]. Проблему проявів брехливості науковці також пов'язують із особистісними якостями. Так, даний напрямок досліджень розглядає брехливість: як акт мислення, спрямований на спотворення істинної інформації (П. Екман, Г. Гусейнов, Ж. Дюпре, С. Саймон); як сукупність вербальних і невербальних ознак (Є. Спириця, С. Симоненко, П. Екман); як вольовий акт, спрямований на результат (О. Ліпманн); як індивідуально-психологічну особливість людини (І. Церковна, Н. Майорчак, М. Красников та ін.)

На думку В. Висоцької, обман сам по собі не є кримінально-карним, поки він не є частиною кримінально – протиправного, суспільно небезпечного діяння, способом вчинення злочину, а є метою формування певного варіанту поведінки винним при вчиненні ним злочину [4].

Проблему жіночої злочинності вивчало багато вчених, таких як Ю. Антонян, М. Бажанов, В. Голіна, Б. Головкін, І. Даньшин, О. Джужа, А. Зелінський, В. Зеленецький, Ч. Ломброзо та ін.

Проте, наукове вивчення жіночої злочинності, її причин, особистості правопорушниць і розробка заходів запобігання їх девіантної поведінки почалися набагато раніше. Статистик А. Кетле, вивчаючи статистичні закономірності злочинності, вважав, що «потяг до вчинення злочинів залежить від віку, статі людини, його професії, ступеня освіти, пори року та ін.» [6]. Він розглядав стать людини як

один з детермінантів злочинності. Багато уваги приділяв цій проблемі Ч. Ломброзо. Послідовницею Ломброзо була П. Тарновська, яка присвятила вивченню окремих типів злочинниць кілька своїх досліджень. Вона стверджувала, що «при найгрубіших методах вивчення біологічна різниця між злочинними і незлочинними людьми однієї і тієї ж раси, безсумнівно, існує» і що психічно і фізично злочинниця відрізняється від взятого за основу «середнього нормального типу жінки тієї чи іншої раси і того ж середовища» [11].

Узагальнюючи теоретичний аналіз досліджень щодо головних причин жіночої злочинності, доцільно виділити: соціально-політичну ситуацію в країні (зростання безробіття, збочені процеси емансипації); недоліки правового регулювання праці жінок, сімейне життя й побутову сферу (сімейні конфлікти, втягнення до злочинної чи іншої протиправної діяльності, відсутність постійного місця проживання); несприятливі процеси у сфері жіночої культури (підміна її сурогатами на зразок фемінізму, емансипації тощо); пропаганду пріоритету чоловічих видів діяльності (таких, як державна служба, виробництво, бізнес тощо) (О. Подільчак, Ф. Будз) [10, 11]. На переконання В. Меркулової, особливу роль у жіночій злочинності відіграють *психологічні чинники*. Вона зазначає, що дедалі міцніє взаємозв'язок між побутовою злочинністю жінок і низьким рівнем культури стосунків між людьми і, передусім, в родині; посилюється крими-

ногенний вплив загальних негативних соціально-економічних умов на провокування міжособистісних конфліктів, у тому числі, через протиріччя в родинно-побутовій сфері [9].

Отже, як констатують К. Васюк і В. Боженко, «у вітчизняній і зарубіжній психології, можна виокремити низку напрямів досліджень означеної проблеми» [3]. Проте, як зауважують ці автори, більшість концепцій мають теоретичний характер, а наявні емпіричні дослідження мають епізодичний характер. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що дана тема є актуальною в наш час і вимагає додаткових вивчень і досліджень.

Мета статті - емпірично виявити взаємозв'язки між структурно-функціональними складовими брехливості з особистісними рисами у жінок – злочинниць та жінок з умовно-нормативною поведінкою.

Емпіричною базою дослідження виступили 124 засуджених до позбавлення волі жінок, злочини яких так чи інакше пов'язані з обманом (кримінально-виконавча установа мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання жінок, м. Харків), а також жінки з умовно-нормативною поведінкою загальною кількістю 124 особи. Усі досліджувані віком 35-45 років.

Методи. Структурно-функціональний опитувальник брехливості, автором якого є І.О. Церковна, складається з 86 стверджень та вміщує наступні шкали: ДЕ – динамічна ергічність, ДАЕ – динамічна аергічність, ЕС –

емоційна стеничність, ЕАС – емоційна астеничність, РІ – регуляторна інтернальність, РЕ – регуляторна екстернальність, МС – мотиваційна соціоцентричність, МЕ – мотиваційна егоцентричність, КО – когнітивна осмисленість, КОУС – когнітивна обізнаність, РП – результативність предметна, РС – результативність суб'єктна [13]. Багатовимірний-функціональний аналіз, спрямований на вивчення компонентів брехливості в операціональній (динамічній, емоційній, регуляторній) і змістовній (мотиваційній, когнітивній, результативній) сферах з полярним розглядом параметрів, що їх характеризують (ергічність – аергічність, стеничність – астеничність, інтернальність – екстернальність, соціоцентричність – егоцентричність, осмисленість – усвідомленість, предметність – суб'єктність), є найбільш продуктивним шляхом дослідження брехливості як індивідуально-психологічної особливості особистості.

Фрайбурський особистісний опитувальник створений для прикладних досліджень, діагностики станів і властивостей особистості, які мають значення для процесу соціальної адаптації та регуляції. Опитувальник містить висловлювання, що стосуються способів поведінки, емоційних станів, орієнтацій, ставлення до життєвих труднощів і т.д. Випробуваний зазначає, «згоден» він з даним виступом або «не згоден». Особистісний опитувальник створений головним чином для прикладних досліджень з урахуванням досвіду побудови і вико-

ристанням опитувальників 16PF, MMPI, EPI. Шкали опитувальника сформовані на основі результатів факторного аналізу і відображають сукупність взаємопов'язаних факторів. Даний опитувальник є найбільш популярним в німецькомовних країнах.

Опитувальник FPI був адаптований і модифікований у 1989 році на факультеті психології ЛГУ А.А. Криловим і Т.І. Ронгинським відповідно до угоди про наукову співпрацю з Гамбурзьким університетом. Опитувальник складається з наступних шкал: невротичність, спонтанна агресивність, депресивність, дратівливість, товариськість, урівноваженість, реактивна агресивність, сором'язливість, відкритість, екстраверсія-інтроверсія, емоційна лабільність, маскулінізм-фемінізм. Дослідження за даною методикою може проводитися в індивідуальній або в груповій формі [2].

Для математико-статистичної обробки результатів було застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Брехливість як індивідуально-психологічна особливість особистості жінок – злочинниць та жінок з умовно-нормативною поведінкою полягає в спотворенні інформації, проявляється в різних сферах, має широку варіативність. З позиції багатовимірно-функціонального аналізу в брехливості виділено функціональну єдність динамічного, емоційного, мотиваційного, когнітивного, регуля-

торного, результативного компонентів і визначено полярності і складові (ергічність – аергічність, стеничність – астеничність, інтернальність – екстернальність, соціоцентричність – егоцентричність, осмисленість – обізнаність, предметність – суб’єктність), встановлено взаємозв’язки з властивостями особистості, та зроблено аналіз щодо способів поведінки, емоційних станів, орієнтацій, ставлення до життєвих труднощів тощо.

Результати, отримані у дослідженні взаємозв’язків структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами в жінок з умовно-нормативною поведінкою наведені у Таблиці 1.

У групі жінок з умовно-нормативною поведінкою встановлено значущі додатні взаємозв’язки між структурно-функціональною складовою брехливості «Динамічна ергічність» та особистісними рисами «Спонтанна агресивність», ($r = 0,247$) і « Депресив-

Таблиця 1.

Взаємозв’язки структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами в жінок з умовно-нормативною поведінкою (r)

Шкали	Невроти-чність	Спон-танна агресив-ність	Депресив-ність	Драті-вливів-ть	Това-риські-сть	Урів-новаж-еність	Реак-тивна агресив-ність	Соро-м’язли-вість	Відк-ритис-ть	Екст-раверс-ія інтро-версія	Емо-ційна лабі-льність	Мас-куліні зм-фемі-нізм
ДЕ	0,102	0,247*	0,328*	0,109	-0,011	-0,047	-0,130	-0,057	-0,095	0,137	0,102	0,065
ДАЕ	-0,143	0,014	0,113	0,029	0,008	-0,058	-0,122	- 0,270*	-0,152	0,164	0,109	-0,065
ЕС	-0,099	-0,156	-0,107	-0,009	0,166	-0,073	0,132	0,014	-0,020	0,110	0,038	0,009
ЕАС	0,074	0,113	-0,152	0,163	0,056	0,086	-0,150	-0,013	-0,097	0,095	-0,068	0,110
РІ	0,093	-0,107	0,151	0,089	-0,130	-0,130	- 0,264*	-0,073	0,145	0,085	0,094	0,409*
РЕ	-0,143	- 0,270*	-0,053	0,118	-0,122	-0,122	-0,092	0,155	0,143	0,115	0,136	-0,085
МС	0,104	0,014	0,241*	0,091	-0,025	0,132	0,003	0,136	0,140	0,062	-0,120	0,109
МЕ	0,088	-0,013	0,167	0,067	0,118	-0,150	0,259*	0,366*	0,044	0,141	0,118	0,110
КО	0,114	0,014	-0,001	-0,001	0,008	-0,058	-0,065	0,076	-0,152	0,164	0,139	-0,065
КОУС	0,109	-0,156	-0,130	-0,009	0,066	-0,075	0,009	0,014	-0,020	0,110	0,038	0,009
РП	-0,071	0,094	0,119	0,163	0,063	0,086	0,319*	-0,013	-0,097	0,095	-0,068	0,458*
РС	0,093	0,145	0,151	0,077	0,109	-0,130	0,146	-0,073	0,145	0,085	0,094	0,142

Примітка 1: рівень значущості $p \leq 0,05$

Примітка 2: ДЕ - динамічна ергічність; ДАЕ - динамічна аергічність; ЕС - емоційна стеничність; ЕАС - емоційна асте-ничність; РІ - регуляторна інтернальність; РЕ - регуляторна екстернальність; МС - мотиваційна соціоцентричність; МЕ - мотиваційна егоцентричність; КО - когнітивна осмисленість; КОУС - когнітивна обізнаність; РС - результативність суб’єк-тна; РП – результативність предметна

ність» ($r = 0,328$). Це свідчить про те, що у цих досліджуваних брехливість, яка демонструється в активності, оперативності, самостійності, прагненні бути кращою за інших, набуває більшої вираженості разом із посиленням: психопатизації, що створює передумови для імпульсивної поведінки; депресивності, котра виявляє себе в емоційному стані, в поведінці, у ставленні до себе та соціального оточення.

У цій групі значущий від'ємний взаємозв'язок отриманий між структурно-функціональною складовою брехливості «Динамічна аергічність» та особистісною рисою «Сором'язливість» ($r = - 0,270$). Отже, у жінок з умовно-нормативною поведінкою схильність до брехливості, що виявляє себе в запереченні самостійності, активності, страху викриття, зростає зі зменшенням схильності до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, яке відбувається за пасивно - оборонним типом, з послабленням тривожності, скованості, невпевненості, які обумовлюють труднощі в соціальних контактах.

Структурно-функціональна складова брехливості «Регуляторна інтернальність» у цій групі виявляє значущий від'ємний взаємозв'язок з особистісною рисою «Реактивна агресивність» ($r = - 0,264$) та значущий додатній взаємозв'язок – зі шкалою «Маскулінізм – фемінізм» ($r = 0,409$). Таким чином, у цих досліджуваних посилення проявів брехливості, котра проявляється в самокритиці, в брехливій демонстрації незалежності від інших, власної

значущості, відбувається разом: зі зменшенням ознак психопатизації екстратенсивного типу, котрі виявляють себе в агресивному ставленні до соціального оточення та бажанні домінувати; з актуалізацією тенденції до протікання психічної діяльності переважно за чоловічим типом.

У групі жінок з умовно-нормативною поведінкою встановлений від'ємний значущий взаємозв'язок між структурно-функціональною складовою брехливості «Регуляторна екстернальність» та особистісною рисою «Спонтанна агресивність» ($r = - 0,270$). Тобто, у цій групі брехливість, яка проявляється в запереченні власної залежності від інших або зовнішніх обставин, при невиконанні власних зобов'язань, при запереченні власної значущості, стає більш вираженою з послабленням ознак психопатизації, які створюють передумови для імпульсивної поведінки.

У групі жінок з умовно-нормативною поведінкою визначено значущий додатній взаємозв'язок між структурно-функціональною складовою брехливості «Мотиваційна соціоцентричність» та особистісною рисою «Депресивність» ($r = 0,241$). Отже, у респондентів цієї групи схильність до брехливості, яка демонструється при підкресленні власної значущості в рішенні суспільних питань, конфліктах, зростає з посиленням депресивності, котра виявляє себе в емоційному стані, в поведінці, у ставленні до себе та соціального ото-

чення.

У цій групі між структурно-функціональною складовою брехливості «Мотиваційна егоцентричність» встановлені значущі додатні взаємозв'язки з особистісними рисами «Реактивна агресивність» ($r = 0,259$) та «Сором'язливість» ($r = 0,366$). Зміст виявлених взаємозв'язків свідчить про те, що схильність до брехливості, що проявляється при запереченні власної незначущості, залежності від зовнішніх обставин, збільшується з посиленням як ознак психопатизації екстратенсивного типу, котрі виявляють себе в агресивному ставленні до соціального оточення та бажанні домінувати, так і з актуалізацією схильності до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, яке відбувається за пасивно –

оборонним типом, зі зростанням тривожності, скованості, невпевненості які обумовлюють труднощі в соціальних контактах.

Структурно-функціональна складова брехливості «Предметна результативність» у групі жінок з умовно-нормативною поведінкою виявляє значущі взаємозв'язки додатного характеру зі шкалами «Реактивна агресивність» ($r = 0,319$) та «Маскулінізм – фемінізм» ($r = 0,458$). Таким чином, у цій групі прояви брехливості, яка проявляється при демонстрації спрямованості на соціально-значимий результат, при брехливому прагненні до самореалізації, бажанні досягти позитивних відносин з оточуючими, стають більш вираженими з посиленням: ознак психопатизації екстратенсивного типу, котрі виявляють себе

Таблиця 2.

Взаємозв'язки структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами у жінок - злочинниць (r)

Шкали	Невротичність	Спонтанна агресивність	Депресивність	Дратівливість	Товариськість	Урівноваженість	Реактивна агресивність	Сором'язливість	Відкритість	Екстраверсія-інтроверсія	Емоційна лабільність	Маскулінізм-фемінізм
ДЕ	0,149	0,041	0,114	-0,097	-0,107	0,081	-0,081	-0,147	0,057	0,156	0,031	-0,058
ДАЕ	0,431*	-0,165	0,127	0,161	0,161	0,020	0,257*	0,067	-0,150	0,135	-0,081	0,121
ЕС	0,167	0,108	0,114	-0,166	-0,166	0,071	0,084	0,009	-0,105	0,080	-0,149	-0,014
ЕАС	0,053	-0,061	-0,134	0,149	0,149	0,150	0,124	0,132	-0,151	0,081	0,070	0,081
РІ	0,112	-0,081	0,168	0,155	0,155	0,127	-0,024	0,082	0,121	0,078	0,084	0,020
РЕ	0,115	0,020	0,327*	0,146	0,146	-0,081	-0,073	-0,061	-0,116	0,091	0,128	0,071
МС	-0,161	0,091	-0,114	-0,079	-0,075	0,157	-0,163	-0,101	-0,023	-0,081	-0,145	0,150
МЕ	0,142	0,081	-0,149	0,076	0,081	-0,121	-0,088	-0,147	0,144	0,109	-0,107	0,127
КО	0,127	0,065	-0,062	-0,010	-0,109	0,279*	-0,078	0,021	-0,154	-0,137	-0,050	0,239*
КОУС	-0,118	0,081	0,042	0,112	0,124	-0,001	-0,150	0,124	0,050	-0,007	0,114	-0,010
РП	0,108	0,105	0,065	0,407*	-0,149	-0,118	-0,069	-0,114	0,115	-0,063	-0,031	0,127
РС	0,310*	0,081	0,038	-0,104	0,139	-0,107	-0,045	0,113	0,134	-0,150	0,135	0,021

Примітка: рівень значущості $p \leq 0,05$

© Топоркова І. В.

в агресивному ставленні до соціального оточення та бажанні домінувати; тенденції до протікання психічної діяльності переважно за чоловічим типом.

Результати, отримані у дослідженні взаємозв'язків структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами у жінок - злочинниць наведені у таблиці 2.

У групі жінок – злочинниць встановлено значущі додатні взаємозв'язки між структурно-функціональною складовою брехливості «Динамічна аергічність» та особистісними рисами «Невротичність», ($r = 0,431$) та «Реактивна агресивність» ($r = 0,257$). Отже, у цих досліджуваних брехливість, яка демонструється запереченням своєї активності, оперативності, самостійності і цим дозволяє особистості підтримувати уявлення про себе у вигідному світлі, демонструвати дотримання соціальних норм, набуває більшої вираженості разом із посиленням: невротичності за астеничним типом; ознак психопатизації екстратенсивного типу, котрі виявляють себе в агресивному ставленні до соціального оточення та бажанні домінувати.

У цій групі виявлено значущий додатній взаємозв'язок між структурно-функціональною складовою брехливості «Регуляторна екстернальність» та особистісною рисою «Депресивність» ($r=0,327$). Таким чином, у цих респондентів схильність до брехливості, котра проявляється в запереченні власної залежності від інших або зовнішніх об-

ставин, при невиконанні власних зобов'язань, при запереченні власної значущості, посилюється зі зростанням депресивності, котра виявляє себе в емоційному стані, в поведінці, у ставленні до себе та соціального оточення.

У групі жінок – злочинниць визначено значущий додатній взаємозв'язок між структурно-функціональною складовою брехливості «Когнітивна осмисленість» та шкалами «Урівноваженість» ($r=0,279$) і «Маскулінізм – фемінізм» ($r = 0,239$). Тобто, у жінок – злочинниць брехливість, що проявляється при демонстрації самостійності прийняття рішень, висловлюванні власної думки, набуває більшої вираженості зі збільшенням: стійкості до стресу, захищеності від стрес-факторів звичайних життєвих ситуацій, що базується на впевненості в собі, оптимістичності та активності; тенденції до протікання психічної діяльності переважно за чоловічим типом.

Значущий взаємозв'язок додатного характеру у цій групі встановлено між структурно-функціональною складовою брехливості «Предметна результативність» та особистісною рисою «Дратівливість» ($r = 0,407$). Зміст виявленого взаємозв'язку свідчить про те, що схильність до брехливості, яка проявляється при демонстрації спрямованості на соціально-значимий результат, при брехливому прагненні до самореалізації, бажанні досягти позитивних відносин з оточуючими, актуалізується у респондентів цієї групи зі зростанням нестійкості емоційного стану зі схильністю до афек-

тивного реагування.

Стосовно отриманого у групі жінок – злочинниць значущого додатного взаємозв'язку між структурно-функціональною складовою брехливості «Суб'єктна результативність» та особистісною рисою «Невротичність» ($r = 0,310$), можна констатувати, що брехливість, яка проявляється при запереченні власної спрямованості на особистісно-значущий результат, при нездатності к самореалізації, набуває більшої вираженості з посиленням невротичності за астеничним типом.

Висновок. Таким чином, отримані результати свідчать про відмінності у структурі взаємозв'язків між структурно-функціональними складовими брехливості та особистісними рисами у групах жінок – злочинниць та жінок з умовно-нормативною поведінкою. Означені групи відрізняються як кількістю значущих кореляцій, так і їх змістом. У групі жінок з умовно-нормативною поведінкою встановлено десять значущих кореляцій, сім з яких має додатний, а три – від'ємний характер. У групі жінок – злочинниць виявлено сім значущих взаємозв'язків, всі з них є додатними.

Отже, ми встановили, що виявлені взаємозв'язки у досліджуваних групах є змістовно відмінними. Брехливість, яка проявляється при демонстрації спрямованості на соціально-значимий результат, при брехливому прагненні до самореалізації, бажанні досягти позитив-

них відносин з оточуючими, у групі жінок з умовно-нормативною поведінкою стає більш вираженою із загостренням особистісної риси «Реактивна агресивність» та посиленням тенденції до протікання психічної діяльності переважно за чоловічим типом, у жінок – злочинниць – із загостренням особистісної риси «Дратівливість».

Брехливість, яка проявляється в запереченні власної залежності від інших або зовнішніх обставин, при невиконанні власних зобов'язань, при запереченні власної значущості, у групі жінок з умовно-нормативною поведінкою стає більш вираженою з послабленням такої особистісної риси як «Спонтанна агресивність», тоді як у групі жінок – злочинниць – з загостренням особистісної риси «Депресивність».

У жінок з умовно-нормативною поведінкою схильність до брехливості, що виявляє себе в запереченні самостійності, активності, страху викриття, стає менш вираженою із загостренням особистісної риси «Сором'язливість»; проте, у жінок – злочинниць спостерігається посилення проявів брехливості, котра проявляється в брехливій демонстрації незалежності від інших, власної значущості, відбувається разом із загостренням особистісних рис «Реактивна агресивність» та «Невротичність».

У жінок – злочинниць схильність до брехливості, що проявляється при демонстрації самостійності прийняття рішень, вислов-

люванні власної думки, зростає із посиленням такої особистісної риси як «Урівноваженість» та актуалізацією тенденції до протікання психічної діяльності переважно за чоловічим типом; брехливість, яка проявляється при запереченні власної спрямованості на особистісно-значущий результат, при нездатності до самореалізації, набуває більшої вираженості з посиленням «Невротичності» за астеничним типом. Крім того, у групі жінок з умовно-нормативною поведінкою схильність до брехливості, яка демонструється при підкресленні власної значущості в рішенні суспільних питань, конфліктах, зростає з посиленням депресивності; а схильність до брехливості, що проявляється при запереченні власної незначущості, залежності від зовнішніх обставин, збільшується з посиленням таких особистісних рис як «Реактивна агресивність» та «Сором'язливість».

Аналізуючи дані, які були отримані в результаті проведення дослідження, можна зробити **висновок** про те, що у жінок з умовно-нормативною поведінкою задіяні майже всі компоненти брехливості – динамічного, регуляторного характеру (особистісні характеристики залежать від індивідуальних ознак, тобто від рис темпераменту і нервової системи), – мотиваційного, когнітивного, продуктивного характеру (особистісні характеристики залежать від соціальних факторів розвитку і від соціального оточення, умов діяльності). Натомість, у групі жінок – злочинниць спостеріга-

ються взаємозв'язки між особистісними рисами та структурно-функціональними складовими брехливості динамічного, регуляторного, когнітивного та продуктивного характеру (динамічна аергічність, регуляторна екстернальність, когнітивна осмисленість, результативність предметна). А отже, брехливість у групі жінок – злочинниць проявляється в запереченні самостійності, активності, страху викриття; в запереченні своєї залежності від інших людей або зовнішніх обставин, при невиконанні власних зобов'язань, при запереченні власної значущості; при демонстрації самостійності прийняття рішень, висловленні власної думки; при демонстрації спрямованості на соціально значущий результат, при брехливому прагненні до самореалізації, бажанні досягти позитивних відносин з оточуючими. Також, на відміну від жінок з умовно-нормативною поведінкою у жінок – злочинниць більш виражені агармонічні змінні («аергічність», «екстернальність») які тісно взаємозв'язані із такими особистісними рисами як невротичність, дратівливість, реактивна агресивність, депресивність.

Перспективи подальших досліджень.

Рівень жіночої злочинності є показником морального здоров'я суспільства, його духовності, ставлення до загальнолюдських цінностей, ступеня захищеності інститутів сім'ї та материнства і цю проблему доцільно вивчати. Тому, перспективними напрямками подальших досліджень є емпіричне вивчення

взаємозв'язків між структурно – функціональними компонентами брехливості у жінок-злочинниць з іншими їх особистісними характеристиками.

Перелік використаних джерел:

1. Будз В. Ф. Жіноча рецидивна злочинність у сучасній Україні: проблеми детермінації / В.Ф. Будз // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 1. – С. 136-147.
2. Вансовская Л. И. Практикум по экспериментальной и практической психологии / Л.И. Вансовская, В.К. Гайда, В.К. Гербачевский. – СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1997. – 312 с.
3. Васюк К. М. Способи детекції брехні у студентів з різним рівнем емоційного інтелекту / К.М. Васюк, В.Г. Боженко // Психологічний часопис. – 2017. – Т. 10. – №. 6. – С. 9-24.
4. Висоцька В. В. Обман як спосіб вчинення злочину / В.В. Висоцька // Правова держава. – 2012. – №. 14. – С. 78-81.
5. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2017 р. // Офіційний сайт Генеральної Прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113283&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
6. Кетле А. Людина і розвиток його здібностей / А. Кетле. – СПб., 1865. – С. 7-8.
7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2341-14
8. Майорчак Н. М. Психологічні аспекти категорії брехні у роботах українських і зарубіжних учених / Н.М. Майорчак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. – 2013. – №. 1. – С. 96-104.
9. Меркулова В. О. Психологічні аспекти жіночої насильницької злочинності / В.О. Меркулова // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2002. – № 2. – С.

67-72.

10. Подільчак О. М. Деякі аспекти детермінації жіночої злочинності / О.М. Подільчак // Проблеми законності. – 2006. – Вип. 82. – С. 184-189.
11. Тарновська П. Н. Жінки-вбивці / П.Н. Тарновська. – СПб., 1902. – С. 481-483.
12. Холодков И. С. Склонность ко лжи в кртексте особенностей самомониторинга / И.С. Холодков // Вестник психологии и педагогики Алтайского государственного университета. – 2017. – №. 2. – С. 154-162.
13. Церковная И. А. Многомерно-функциональное исследование лживости как индивидуально-психологической особенности личности [Текст]: дис. канд. психол. наук: (19.00.01) / И.А. Церковная. – Екатеринбург, 2006. – 186 с.

References (Transliteration):

1. Budz V. F. Zhinocha recy'dy`vna zlochy`nnist` u suchasnij Ukrayini: problemy` determinaciyi / V.F. Budz // Byuleten` Ministerstva yusty`ciyi Ukrayiny`. – 2008. – # 1. – S. 136-147.
2. Vansovskaya L. Y`. Prakty`kum po ekspery`mental`noj y` prakty`cheskoj psy`xology`y` / L.Y`. Vansovskaya, V.K. Gajda, V.K. Gerbachevsky`j. – SPb.: Y`zdatel`stvo S.-Peterburgskogo uny`versy`teta, 1997. – 312 s.
3. Vasyuk K. M. Sposoby` detekciyi brexni u studentiv z rizny`m rivnem emocijnogo intelektu / K.M. Vasyuk, V.G. Bozhenko // Psy`xologichny`j chasopy`s. – 2017. – Т. 10. – #. 6. – S. 9-24.
4. Vy`socz`ka V. V. Obman yak sposib vchy`nennya zlochy`nu / V.V. Vy`socz`ka // Pravova derzhava. – 2012. – #. 14. – S. 78-81.
5. Yedy`ny`j zvit pro osib, yaki vchy`ny`ly` kry`minal`ni pravoporushennya za 2017 r. // Oficijny`j sajт General`noyi Prokuratury` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113283&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
6. Kettle A. Lyudy`na i rozvy`tok jogo zdibnostej / A. Kettle. – SPb., 1865. – S. 7-8.

7. Kry`minal`ny`j kodeks Ukrainy` [Elektronny`j resurs]. – Rezhym` dostupy : zakon.rada.gov.ua/go/2341-14
8. Majorchak N. M. Psy`xologichni aspekty` kategori` brexni u robotax ukrayins`ky`x i zarubizhny`x ucheny`x / N.M. Majorchak // Naukovy`j visny`k L`vivs`kogo derzhavnogo universy`tetu vnutrishnix sprav. seriya psy`xologichna. – 2013. – #. 1. – S. 96-104.
9. Merkulova V. O. Psy`xologichni aspekty` zhinochoyi nasy`l`ny`cz`koyi zlochy`nnosti / V.O. Merkulova // Visny`k Odes`kogo insty`tutu vnutrishnix sprav. – 2002. – # 2. – S. 67-72.
10. Podil`chak O. M. Deyaki aspekty` determinaciyi zhinochoyi zlochy`nnosti / O.M. Podil`chak // Problemy` zakonnosti. – 2006. – Vy`p. 82. – S. 184-189.
11. Tarnovs`ka P. N. Zhinky`-vby`vci / P.N. Tarnovs`ka. – SPb., 1902. – S. 481-483.
12. Xolodkov Y. S. Sklonnost` ko lzhy` v krntekste osobennostej samomontory`nga / Y`.S. Xolodkov // Vestny`k psy`xology`y` y` pedagogy`ky` Altajskogo gosudarstvennogo uny`versy`teta. – 2017. – #. 2. – S. 154-162.
13. Cerkovnaya Y. A. Mnogomerno-funkcy`onal`noe y`ssledovany`e lzhy`vosty` kak y`ndy`vy`dual`no-psy`xology`cheskoj osobennosty` ly`chnosty` [Tekst]: dy`s. kand. psy`xol. nauk: (19.00.01) / Y`.A. Cerkovnaya. – Ekaterynburg, 2006. – 186 s.

Toporkova Inna

Senior Lecturer of the Department of socio-humanitarian disciplines of Kharkiv Institute of Finance of Kyiv National University of Trade and Economics, Kharkiv (Ukraine)

INTERRELATIONS OF THE STRUCTURAL AND FUNCTIONAL COMPONENTS OF DECEIT WITH PERSONALITY TRAITS IN WOMEN - CRIMINALS AND WOMEN WITH CONDITIONAL-NORMATIVE BEHAVIOR

ABSTRACT

The purpose of the article is to empirically reveal the interrelations between the structural and functional components of deceit with personality traits in women – criminals and women with conditional-normative behavior.

The empirical base of the study was made by 124 women convicted of crimes that are somehow connected with deception (the criminal executive institution of the minimum level of security with the general conditions for keeping women, Kharkov), as well as women with conditional normative behavior (124 people). All subjects aged 35-45 years.

The research methods were the structural and functional questionnaire of mendacity IA. Church, Freiburg personal questionnaire, created for applied research, diagnosis of conditions and personality characteristics that are important for the process of social adaptation and regulation. For the mathematical-statistical processing of the results, the Spearman rank correlation coefficient was applied.

The obtained empirical results testify to the differences in the structure of the interrelations

© Toporkova I. B.

between the structural and functional components of deceit and personality traits in groups of female criminals and women with conditional normative behavior. These groups differ both in the number of significant correlations and in their content. In the group of women with conditionally normative behavior, ten significant correlations were found, seven of which are positive, and three are negative. In the group of female criminals, seven significant relationships were identified, all of which are positive.

In addition, the revealed relationships in the study groups are significantly different. For women with conditionally normative behavior, almost all components of deceit are involved - dynamic, regulatory (personal characteristics depend on individual characteristics, that is, on the character and nervous system) – motivational, cognitive, productive (personal characteristics depend on social factors of development and from the social environment, conditions of activity). And in the group of female criminals, there are interrelations between personality traits and the structural and functional components of deceit of dynamic, regulatory, cognitive and productive nature (dynamic aerogicality, regulatory externalities, cognitive meaning, objective effectiveness). In this way, the falsity in the group of female criminals is manifested in the denial of independence, activity, in fear of exposure; in the denial of their dependence on other people or external circumstances, if their own obligations are not fulfilled, while denying their own importance; when

demonstrating the independence of decision-making, expressing one's own opinion; when demonstrating the focus on a socially significant result, with a false desire for self-realization, a desire to achieve positive relations with others. Also, unlike women with conditional-normative behavior, female criminals have more pronounced agarmonic variables (“aerogism”, “externality”), closely related to such personal traits as neuroticism, irritability, reactive aggressiveness, depressiveness.

Key words: falsity, personality traits, female criminals, women with conditional-normative behavior.

Топоркова Інна Владимировна

Старший преподаватель кафедры социально-гуманитарных дисциплин Харьковського інституту фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, г. Харків (Україна)

**ВЗАИМОСВЯЗИ СТРУКТУРНО-
ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ
СОСТАВЛЯЮЩИХ ЛЖИВОСТИ С
ЛИЧНОСТНЫМИ ЧЕРТАМИ У
ЖЕНЩИН - ПРЕСТУПНИЦ И ЖЕНЩИН
С УСЛОВНО-НОРМАТИВНЫМ
ПОВЕДЕНИЕМ**

Аннотация. Статья определяет проблему лживости личности как социально-психологического компонента жизнедеятельности человека в обществе с точки зрения психологов и криминалистов. Женскую преступность рассмотрено как составную часть всей преступности, подчиняющуюся ее общим закономерностям. Определены основные мотивы совершения женщинами преступле-

ний и их виды, связанные с обманом. В статье представлены результаты эмпирического исследования взаимосвязей структурно-функциональных составляющих лживости с личностными чертами у женщин – преступниц и женщин с условно-нормативным поведением. Полученные эмпирические результаты свидетельствуют о различиях в структуре взаимосвязей между структурно-функциональными составляющими лживости и личностными чертами в группах женщин – преступниц и женщин с условно-нормативным поведением. Указанные группы отличаются как количеством значимых корреляций, так и их содержанием. Сделаны выводы, что лживость в группе женщин – преступниц проявляется в отрицании самостоятельности, активности, в страхе разоблачения; в отрицании своей зависимости от других людей или внешних обстоятельств, при невыполнении собственных обязательств, при отрицании собственной значимости; при демонстрации самостоятельности принятия решений, высказывании собственного мнения; при демонстрации направленности на социально значимый результат, при ложном стремлении к самореализации, желании достичь положительных отношений с окружающими.

Ключевые слова: лживость, личностные черты, женщины-преступницы, женщины с условно-нормативным поведением.

Дата отримання статті: 21.05.2018

Дата рекомендації до друку: 17.06.2018

Дата оприлюднення: 02.07.2018